

Mākslas spēj apturēt ikdienu. Saruna ar tekstgrupu 'Orbīta'

Kad tekstgrupa "Orbīta" spēra savus pirmos soļus mākslas laukā, literatūra atradās savdabīgā izolācijā no mūsdienu kultūras. Autoru lasītie dzejoļi, uzstājoties kopā ar dīdžejiem, mūziķiem un videomāksliniekiem, kļuva par mūsdienīgu poētiskā materiāla pasniegšanas veidu.

2005.gadā grupa ir saņēmusi Literatūras gada balvu dzejā par almanaha "Orbīta" 4.numuru DVD un kompaktdiska formātā. Savukārt par instalāciju "Radio siena" Mākslas festivālā "Cēsis 2012" šī gada vasarā grupa tika nominēta "Purvīša balvai".

Textgrupā "Orbīta" radās 1999. gadā, apvienojoties pieciem atšķirīgiem krievu valodā rakstošiem Latvijas autoriem - Semjonam Haņinam, Sergejam Timofejevam, Vladimiram Svetlovam, Artūram Puntem un Žoržam Uaļļikam. "Orbīta" kļuva par multimediju projektu, kurā fotogrāfijas, video, mūzikas un literatūras sintēze ir tapusi par apvienības māksliniecisko stilu. Autori publicējas dzejas un mākslas izdevumos, kā arī sniedz dzejas lasījumus ne tikai Latvijā, bet arī ārpus tās - Krievijā, Zviedrijā, Baltkrievijā, Vācijā, Lielbritānijā, Amerikā un citur. Grupa publicējusi piecus almanaha "Orbīta" numurus, kuri dažādos formātos iznāk kopš 2000. gada un ietver gan dzeju, gan prozu, gan esejas, gan arī fotogrāfu un mākslinieku darbus.

2000. gadā tika izdots arī dzejas disks "O2", kurā dzejas autorlasījumi tika miksēti ar mūziku, ko īpaši albumam sarakstījuši dažādi Rīgas elektroniskās mūzikas autori. 2001. gadā "Orbīta" organizēja pirmo dzejas video festivālu "Word in Motion", kur demonstrēja savus darbus, kā arī iepazīstināja Rīgas publiku ar darbiem no dažādām Eiropas valstīm un Amerikas, kuros izpausme video un dzejas formās papildināja viena otru.

"Orbīta" jau gandrīz divus gadus savās performancēs eksperimentē ar radioviļņiem un FM uztvērējiem. Plašākai auditorijai tas tika prezentēts projektā "FM Slow Show - poētiskā meditācija radioviļņos un pilsētas trokšņos". Performances laikā dzejnieki lasīja savu dzeju pilsētu trokšņu pavadījumā, kas ierakstīti dalībnieku ceļojumos dažādās Eiropas valstu pilsētās. Ierakstītie trokšņi tiek pārraidīti FM diapazonā, uztverti un atskaņoti performancē ar nelielu portatīvo radioaparātu palīdzību. Tādā veidā rodas ciklisks signāls, kas kursē no ieraksta uz radio ēteru, tad uz mikrofoniem, pēc tam tiek novadīts uz pastiprinātāju un skandām. Klausītājam tiek ļauts uz brīdi koncentrēties tikai uz poētisko tekstu, kas skan līdzīgi kā neeksistējošo radiostaciju signāli un balsis, - tā, it kā tas būtu nejauši uztverts, grozot radiouztvērēja skalu, atpazīts un vēstījums uztverts.

"Slow Show" prezentēts ne tikai Latvijā, bet arī dažādos ārvalstu festivālos Krievijā, Vācijā un Lietuvā. Cēsu Mākslas festivālā performance tika demonstrēta jaunā kvalitātē - dzejnieku un radiouztvērēju uzstāšanos papildināja ambient stila mūzikas izpildītāja un autora Andreja Eigusa (Selffish) priekšnesums.

Kādā intervijā "Orbīta" autori stāsta: "Mums šķiet, ka laikmetīgā dzeja atdod pārdzīvojuma intimitāti, ko atņēmusi visa mums apkārt esošā masveida reprodukcija. Iespējams, tā ir visnekomerciālākā kultūras joma. Ar dzejoli veidojas īpašas attiecības. Labs teksts - tā ir kā dāvana, personīgais "akmensdārzs", ap kuru nepulcējas tūristi ar fotoaparātu zibšņiem. Zināmā mērā tā ir izšķērdība. Bez dzejas var iztikt, var jau arī bez domāšanas. Sabiedrība vieglu roku pārvērš cilvēku par mašīnu ar ieprogrammētām un uzstādītām reakcijām. Personība var bez rūpēm sekot šīm programmām. Bet, ja nu pēkšņi dzimst iracionālā vēlme "dzīvot", tad tai nepārtraukti jāmeklē "dzīva" māksla un "dzīva" literatūra, kas vairumā gadījumu atrodama marginālās un eksperimentālās zonās. Mums liekas, ka viena no šīm zonām atrodas tur, kur mijas dzeja un videomāksla."

Purvīša balvai nominēto darbu mākslas kritiķis Vilnis Vējš raksturo šādi: "Tekstu grupa "Orbīta" jau daudzus gadus darbojas starpdisciplināri - dzejā un vizuālajā mākslā. Viņu izkoptais stils jau ir mūsdienu latviešu mākslas "klasika". Pateicoties Cēsu Mākslas festivāla piedāvātajam vērienam, "Radio siena" kļuva par darbu, kas labi reprezentē grupas stilu kopumā, bet kuram nevar pārmest arī svaiguma vai poētiski estetizētas izsmalcinātības trūkumu."

"Orbītas" autori atzīst, ka viņu māksla atrodas dažādu žanru krustojumā, tāpēc tik reti saņemamā kritika vienmēr tiek gaidīta ar nepacietību.

Daudzi mākslinieki pēc dabas ir individuālisti - kādēļ Jūs esat izvēlējušies darboties kopā?

S.T.: Tā mēs strādājam jau vairāk nekā 10 gadus. Kā tekstu grupa esam apvienojušies vienam izdevumam, bet tā nu ir sanācis, ka varējām realizēt sevi dažādās uzstāšanās, multimediju projektos, poēzijā. Strādājam kā grupa, bet tās sastāvs atkarībā no projekta mainās.

V.S.: Esam apvienojušies tāpēc, ka grupā ir vieglāk organizēt un realizēt projektus. Kā jau minēja Sergejs, mūsu sākotnējais motīvs bija izdevuma izdošana, bet mēs neesam plānojuši kopējo aktivitāti, jo katrs mūsu grupas mākslinieks ir individuāls un savdabīgs.

S.T.: Mums nav kāda konkrēta manifesta.

V.S.: Mūs var salīdzināt ar Endija Vorhola fabriku, kura bija izveidota popārta radīšanai, taču mūsu apvienībai visdrīzāk ir ražošanas raksturs. Jo grupā ir parocīgāk realizēt projektu un vieglāk sasniegt rezultātu.

S.T.: Mūsu darbības lauki var krustoties, taču katrs atsevišķi strādā ar konkrētām lietām, piemēram, Vladimirs ar fotogrāfiju, es ar skaņu.

V.S.: Mums ir kopīgi estētiskie orientieri, līdzīga mākslas gaume, bet arī tiem nav nekāda nosaukuma, un tie nekādā veidā nav manifestēti.

Vai, veidojot jaunu darbu, esat pieķēruši domājam sevi par izpatikšanu publikai un/vai kritiķiem?

S.T.: Man šķiet, ka mūsu projekti vispār ļoti reti tiek kritizēti, jo mēs visbiežāk atrodamies kādu formu vai žanru krustojumos. Piemēram, literatūras kritiķi saka: "Viņi taču pārsvarā strādā ar video, mēs par viņiem nerakstīsim, tā īsti nav mūsu sfēra." Cilvēki, kuri raksta par vizuālo mākslu, saka: "Tie taču ir dzejnieki, mēs par viņiem nerakstīsim - nav īsti mūsu sfēra!" Tāpēc mums pašiem dažreiz nācās rakstīt par sevi - nevis kritiku, bet gan tekstus par to, kas īsti ir "Orbīta" un kāpēc tas varētu būt interesanti. Tāpēc mēs vienmēr ar lielu interesi gaidām kritiku. Tieši tāpēc, ka samērā reti to sagaidām - mēs tai nevaram pielāgoties.

V.S.: Kritiku var saņemt attiecībā uz kādiem atsevišķiem projektiem, autoriem. Piemēram, literatūras publikācijas, foto izstādes. Kritiku saņemam tikai tad, kad mums izdodas izveidot kādu šaura žanra projektu. Taču, kad parādās kāds starpdisciplinārs projekts, to nevis analizē, bet gan apraksta. Es domāju, ka šādus projektus būtu jāapskata laikmetīgās mākslas kontekstā tāpēc, ka šī māksla tiecas uz formātu un disciplīnu daudzveidību. Mūsdienu māksliniekam nav svarīgi, kuru mediju izvēlēties savam projektam.

S.T.: Šeit nevaru tev piekrist pilnībā, jo vismaz man viss balstās uz tekstu. Tā ir pamatvērtība, apkārt kurai var būvēt visu, kas ienāk prātā.

V.S.: Pats par sevi teksts man nav tik interesants, cik tā pierobežas izpausmes.

A.P.: Mēs bieži vien paši lūdzam kritiku. Starpdisciplinārās kritikas trūkums ir kopīga problēma. Turklāt visvieglāk ir analizēt mākslu no laika distances. Man šķiet, ka vienīgā disciplīna, kurai ir pietiekami daudz dzīvās kritikas, ir teātris.

Kas ir mākslas galvenā vērtība?

S.T.: Daudzveidība.

A. P.: Novitāte.

V.S.: Pētniecība. Mākslinieki ir vieni no tiem dažiem, kuri nenogurst izgudrot. Māksla ir viena no sfērām, kurā iespējams atrast jaunu jēgu, citu nozīmi, novitāti.

A.P.: Tas notiek tad, kad mākslinieks sevi neatražo. Protams, citās sfērās atražošana ir nepieciešama.

S.T.: Zeitgeist - laika gars.

A.P.: Ikdienas dzīve, kad to neizlaid caur sevi, kaut kur aizsteidzas, bet māksla ir spējīga to apturēt un attēlot.

Kāds Jūsu izpildījumā būtu "vidējā latvieša" portrets un raksturojums?

S.T.: Tas ir laikabiedra portrets.

V.S.: Mēs savos darbos arī radām laikabiedra portretu, jo dzeja ir ļoti personificēta. Vispār jau tas cilvēks ir hiperfunkcionāls, tāpēc diez vai attiecībā uz viņu var pielietot analīzi.

A.P.: Ja viņu aprakstīt kā cilvēku - tas būtu noteikta vecuma vīrietis...

S.T.: ...džemperī. Man šķiet, ka tas ir tieši vīrietis džemperī!

V.S.: Mēs šajā jautājumā vairāk uzticamies sociologiem.

A.P.: Jā, vīrietis džemperī - tas ir ideāls tēls! Bet vispār - tas ir jautājums auditorijai.

Ko paši uzskatāt par savu līdz šim lielāko sasniegumu?

S.T.: Laikam katram savs. Mēs izveidojam trendu - dzejas dialogu ar kādām citām mākslas formām. Bet principā šajā ziņā neesam vienīgie, ir arī citi līdzīgi projekti.

A.P.: Ar vienu vārdu sakot, šādas lietas vairs nevienu nepārsteidz. Arī fakts, ka māksla krievu valodā kļuvusi par pilntiesīgu latviešu kultūras daļu.

Ko Jūs ar saviem darbiem vēlaties pateikt sabiedrībai?

Sergejs Timofejevs: Nav nekāda vienotā vēstījuma, katram projektam un katram tekstam ir sava jēga. Rodas sajūta, ka notiek nemitīga sabiedrības dehumanizācija, tāpēc ir nepieciešams piemest svaigas idejas, lai viss turpinātu funkcionēt... Varbūt mēs spējam sniegt pārdomas, kuras palīdz cilvēkiem atrisināt kaut kādus jautājumus.

V.S.: Šķiet, ka tas ir ļoti personisks vēstījums.

A.P.: Ja būtu kāds viens vienots vēstījums, tas jau sen būtu nodots, un ar to viss būtu beidzies. Bet, pateicoties savai nenoteiktībai, tas turpina eksistēt.

Vai Purviša balva, Jūsaprāt, uzliek māksliniekiem īpašu atbildību?

S.T.: Ļoti labi, ka šāda balva eksistē, un tajā visā ir veselīgas sāncensības daļa, taču visi lēmumi pasaulē ir individuālās gaumes un personīgās patikas summa. Vienmēr pastāv subjektivitātes un objektivitātes elements, un ar to ir jārēķinās.

V.S.: Jebkura balva atbalsta un stimulē mākslinieku, sniedz iespēju un motivāciju strādāt. Un katrs jauns novērtējums ar plusa zīmi dod māksliniekam pārliecību un enerģiju radīt.

A.P.: Tas ir kā vienošanās ar sabiedrību - tevi legalizē, tu kļūsti pieņemams un motivējams.

A.P.: Mums būtu pat interesanti saņemt balvu, jo esam iesācēji - tie, kuri nav pabeiguši pat Latvijas Mākslas akadēmiju! Tas gan būtu interesants pagrieziena balvas vēsturē! Piemēram, kad kļuvām par Literatūras balvas 2005 laureātiem, tā bija pirmā reize balvas vēsturē, kad tā tika piespriesta darbam krievu valodā. Turklāt neviens no mums tā arī nav iestājies Latvijas Rakstnieku savienībā - ne pirms balvas pasniegšanas, ne arī pēc tam.

S.T.: Iespējams, ka arī tāpēc ar mums gribēja sadarboties mūziķi un videomākslinieki, jo laikmetīgajā mākslā ir grūti "noķert" vēstījumu, bet literatūrā tas ir skaidrs.

A.P.: Tev sanāca aforisms - "Dzeja ir vēstījuma māksla"!

Kāda, Jūsaprāt, mākslai ir nākotne arvien attīstītākajā tehnoloģiju laikmetā?

A.P.: To var novērot jau tagad - izglītība kļūst par tehnoloģijās ietilpstošu. Datorizglītība kļūst par ierastu izpratību - tādu pašu kā jebkura cita.

V.S.: Īstenībā tā ir liela problēma, jo mēs izmantojam gatavus produktus, un tādas romantiskās attieksmes pret tehnoloģijām, kāda bija iepriekš, mums vairs nav. Laikos, kad grafiskais interfeiss vēl nebija attīstīts, māksliniekam bija nepieciešama bagāta iztēle. Tagad mākslinieks izmanto jau gatavas veidnes.

A.P.: Radīšana ir kļuvusi par "melno kasti" cilvēku vairumam - tas ir liels risks civilizācijai. Un tas nav pareizi.

S.T.: Agrāk mākslinieki jauca krāsas, un viņiem bija izpratne par to, ko viņi dara. Un, ja pat viņi deva krāsas jaukt saviem mācekļiem, arī tie saprata, kā to darīt. Tagad viss notiek citādāk.

V.S.: Māksla ir cieši saistīta ar tehnoloģisko progresu; katrs izgudrojums izsauc jaunu mākslas vilni.

S.T.: Tas ir jauns vijums mākslas un zinātnes savstarpējās attiecībās, kaut kāds vēstījums vizuālajai un tehniskajai pasaulei. Tie krustojas savās orbītās, radot procesus. Vienmēr eksistēs māksla, kura ir orientēta uz novitāti. Bet vienmēr eksistēs arī klasiskā māksla, kura iespaidos un iedvesmos skatītājus, jo tai joprojām ir spēcīgs attīstības potenciāls.

V.S.: Mums tagad ir situācija, kas sasaucas ar pagājušā gadsimta sešdesmitajiem gadiem, kad vērojām intereses vilni par zinātņi un tehnoloģijām. Zinātnieki un mākslinieki sadarbojās, gaisā virmoja revolūcijas gars, laikmetīguma gars, sadarbības gars. Tas daļēji ietilpst arī mūsu vēstījumā.